

Helena Ložar-Podlogar

Mednarodno posvetovanje Ljudska kultura med državo in narodom

Mednarodno posvetovanje *LJUDSKA KULTURA MED DRŽAVO IN NARODOM. Narodopisja na prelomu stoletja v Srednji Evropi in »Avstroogrska monarhija v besedi in podobi«* (*Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*). Gozd Martuljek 11.–14. novembra 1998.

Zanimiva je zamisel stati na pragu v novo tisočletje in se ozreti nazaj na prelom 19. in 20. stoletja, ko je na pobudo princa Rudolfa, med leti 1886–1902, nastajalo monumentalno delo *Avstroogrska monarhija v besedi in podobi* (*Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*). Od 1887. leta dalje je delo redno izhajalo v posameznih snopičih (397 številčk) do končnih 24 obsežnih zvezkov (12.596 strani besedila s 4529 ilustracijami). Za zgodovino etnološke vede ta kompendij ponuja pregled tega, kar so skozi desetletja zbrali in zapisali narodopisni ljubitelji, duhovniki, učitelji, uradniki, predvsem pa, z znanstvenimi metodami svojih ved, raziskovali filologi in dialektologi. Na pobudo *Jurija Fikfaka* (Ljubljana) in *Reinharda Johlerja* (Dunaj) in v soorganizaciji dveh znanstvenih inštitucij, Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU in Inštituta za narodopisje pri dunajski univerzi (Institut für Volkskunde der Universität Wien), je bila zamisel sredi novembra uresničena s posvetovanjem v Gozdu Martuljku. Udeležili so se ga vsi povabljeni predavatelji iz mnogih držav nekdanje avstroogrske monarhije: Avstrijci, Madžari, Slovenci, Hrvati, Čehi, Slovaki in Poljaki, pa tudi raziskovalci iz Nemčije, Francije in iz Philadelphije. Posvetovanje sta odprla predsednik SIEF-a (Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore) *prof. dr. Konrad Köstlin* in *mag. Jurij Fikfak* in utemeljila pomen srečanja. Sledili sta uvodni predavanji *dr. Justina Stagla*, univerzitetnega profesorja iz Salzburga in *dr. Regine Bendix* z univerze v Pensilvaniji (Philadelphija). Prvi je predstavil čas, ko je nastajalo to monumentalno delo, v katerem so Slovenija, Hrvaška, Avstrija, Madžarska, Češka, Slovaška in Bosna in Hercegovina prikazane v celoti, Poljska, Romunija, Ukrajina, Italija in Jugoslavija pa le z določenimi obrobniimi področji. Predstavil je konceptualno ozadje dela, kot si ga je zamislil princ Rudolf, ko naj znanost ne služi več samo moči vladarja,

ampak naj deluje kot sredstvo za pomiritev in sožitje med različnimi narodi v eni državi. Prof. Bendixova je imela možnost pogleda v arhivsko gradivo z ohranjeno korespondenco ter v protokole in finančne knjige, ki jih je vestno vodil tajnik izdajatelj Böck. Z referatom »Med svetovno razgledanostjo in tiskarskim pikolovstvom: povsakdanjenje neke politične in estetske vizije« je predstavila nastajanje tega reprezentativnega dela, ki ga je pogojevalo kar nekaj zahtev: privolitev oz. finančna podpora cesarja, dobro premišljena dispozicija, izbor številnih strokovnih sodelavcev in ne nazadnje koordinirano komuniciranje med stoterimi znanstvenimi sodelavci in umetniki. *Katharina Weigand* iz Münchna je ta kompendij, ki je razčlenjen po posameznih deželah in glede na dualni sistem monarhije tiskan v dveh vzporednih izdajah, nemški in madžarski, predstavila kot »kulturnopolitični instrument« ob koncu 19. stoletja. Habsburški prestolonaslednik se je čutil odrinjenega od političnega delovanja, opazil pa je porast nacionalnega rivalstva in v tem videl nevarnost za obstoj monarhije; v svoji pobudi za veliko, na etnografskih raziskavah zasnovano delo pa je na drugi strani videl tudi možnost za svoje politične ambicije. *Jurij Fikfak* (Ljubljana) je osvetlil znanstveni jezik piscev in ugotovil, da je obstajal nekakšen slovar priljubljenih pojmov, s katerimi so avtorji prikazovali harmonično podobo države. *Konrad Köslin* z Dunaja je v referatu »Mnogovrstnost kot preproščina. Etnografija kot estetsko lepilo« poudaril, da so narodopisni opisi in slikovne predstavitve za današnje pojmovanje bolj pomembne kot dokaz nekega časovno tipičnega pogleda na etničnost, manj pa kot zgodovinska dokumentacija. Slike postanejo tisti dokument, ki tuje ublaži in udomači, z umetniško kvaliteto pa celo revščina postane nekaj sprejemljivega in celo plemenitega.

Predavatelji iz posameznih dežel, некоč delov avstroogrške monarhije, so predstavili različne reakcije, interpretacije in kritike v domačem dnevnem tisku ob izidu tistega zvezka ali zvezkov, ki so obravnavali njihovo deželo, in razloge za uspešen ali odklonilen sprejem »prinčevega dela«. Predstavili so izbor sodelavcev, piscev in umetnikov ter posamezna tematska področja, kvaliteto prevodov v nemščino in probleme ob morebitni izdaji zvezka v domačem jeziku (Slovaki, Hrvatje), pozneje pa vpliv, ki ga je morda delo imelo na razvoj nacionalne etnologije itd. *Karl Altman* iz Brna je tehtal dovzetnosti češke družbe do dela ÖUMWB in prišel do sklepa, da to delo v zgodovini etnologije na Moravskem ni igralo pomembnejše vloge. *Josef Vařeka* iz Prage je ob zvezku »Böhmen« (Češka) razmišljal o češkem narodopisju kot spontanem izrazu nacionalne samostojnosti ob prelomu stoletja. V okviru tega narodnega in političnega programa je poudaril funkcijo češkoslovaške narodopisne razstave v Pragi (1895), katere cilj je bil uveljaviti samostojnost čeških dežel v monarhiji, poudaril je pozitivno vlogo dunajskega antropološkega društva in »prinčevega dela« pri izvedbi razstave ter spregovoril tudi o prispevku čeških avtorjev in njihovem poznejšem vplivu na razvoj češke etnologije. Slovaško so zastopali kar štirje referenti: *Katarína Popelková*, *Monika Vrzgulová* in *Juraj Zajonc* so predstavili zgodovino nastajanja dela Avstroogrška monarhija v besedi in podobi na Slovaškem ob prelomu stoletja, *Gabriela Kiliánová* pa je govorila o odmevnosti tega dela v slovaški družbi in v slovaškem narodopisju. *Mieczysław Trojan* je spregovoril o razvoju evropske etnografije na Poljskem ob koncu 19. stoletja v odnosu do »prinčevega dela«. Madžarsko, ki je edina dobila celotno delo v lastni, madžarski izdaji, je zastopal *Tamás Hofer*, ki je zelo obsežno in natančno predstavil »prinčevo delo« in ustanovitev madžarskega etnografskega društva leta 1889, na katerem je bil (namesto tragično umrlega princa Rudolfa) slavnostni govornik Maurus Jókai, priljubljen pisatelj in glavni urednik madžarskih zvezkov obravnavanega dela. Člani odbora tega večnacionalnega društva so bili skoraj vsi sodelavci

pri delu »Avstroogrška monarhija v besedi in podobi«. *Reinharda Johlerja* (Dunaj) je zanimalo življenje in spomin na »prinčevo delo« v Avstriji. S hrvaške strani sta se posvetovanja udeležila dva predstavnika iz Zagreba: *Vitomir Belaj* je ocenil prispevke o Hrvatih v dveh preglednih multidisciplinarnih delih, ki sta izšli v 19. stoletju: *Die Völker Österreich Ungarns* in *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*. Nobeno od omenjenih del ni vplivalo na nadaljnji razvoj hrvaške etnologije. *Jasna Čapo-Žmegač* je nadrobneje osvetlila vsebino zvezka »Dalmacija« in njegov hrvaški prevod. O deležu Slovencev, ki so obravnavani v štirih različnih zvezkih tega kompendija, so spregovorili trije referenti: poleg *Jurija Fikfaka* (o jeziku), še *Maja Godina-Goltja* o slovenski materialni in *Helena Ložar-Podlogar* o duhovni kulturi ter o piscih posameznih prispevkov. Skupna misel vseh je bila, da delo takorekoč ni doživelo nobenega posebnega odmeva in ni vplivalo na razvoj slovenskega narodopisja. Posvetovanje Ljudska kultura med državo in narodom sta zaokročila s svojima prispevkoma avtorja iz »nemonarhičnih dežel«: *Siegfried Becker* iz Marburga/Lahn (zaradi odsotnosti avtorja je predavanje prebral Klaus Beitzl) je razmišljal o nemškem nacionalizmu, državljanski misli in deželni zavesti v časovnem kontekstu »prinčevega dela«, *Thomas Schippers* (Francija) pa je s svojim prispevkom »Med inventarjem in iznajdbo« razmišljal o sprejemanju drugačnosti in to podprl z nekaj zgledi iz zahodne Evrope.

Zbirka *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild* je po vsebini pretežno narodopisno delo. Do takrat v monarhiji večinoma zapostavljeno narodopisje naj bi s tem delom prispevalo k boljšemu poznavanju in razumevanju različnih narodov pod skupno streho avstroogrške monarhije. Tudi živahna diskusija po vsakem sklopu predavanj je prispevala k stvarni oceni obravnavanih del pred izbruhom prve svetovne vojne.